

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію **Смочко Наталії Михайлівни** «Теоретико-методологічні основи монорозвитку територіальних систем України», представлена на здобуття наукового ступеня доктора географічних наук за спеціальністю 11.00.02 – економічна та соціальна географія

1. Актуальність обраної теми дослідження та її зв'язок із планами та напрямками науково-дослідних робіт наукових установ і організацій, державними та галузевими науковими програмами.

Проблеми організації та функціонування територіальних суспільно-географічних систем уже давно перебувають у центрі уваги українських науковців. Зокрема, добре вивчені питання формування структури таких систем, їхньої динаміки й розвитку, взаємозв'язків з іншими подібними системами. Проте, в численних суспільно-географічних працях теоретичного та регіонального змісту не наголошувалося окрім на темі будови й функціонування територіальних систем як певною мірою самодостатніх утворень, тобто моносистем. Постановка питання про дослідження моносистем цілком відповідає сучасним зasadам постнекласики, згідно з якими частина (підсистема, компонент, елемент) водночас сама є цілістю.

Дослідження суспільно-географічних моносистем сьогодні набули особливої актуальності в Україні у свіtlі процесів децентралізації, зокрема впровадження адміністративно-територіальної реформи. Ефективне здійснення зазначених заходів зумовлене необхідністю подолання диспропорцій у системі «центр – периферія», що є особливо гострою проблемою для Карпатського регіону України, власне, його гірської частини. Територіальна віддаленість і важкодоступність гірських населених пунктів, власне, і спонукає до дослідження їх як моносистем, функціонування яких передбачає, зокрема, надання цим поселенням певного адміністративного статусу (наприклад, центрів ОТГ), розвиток інфраструктури тощо.

У своїй роботі авторка не лише ставить питання про монорозвиток суспільно-географічних систем досліджуваної території в загальному контексті, а й здійснює аналіз монорозвитку галузевих територіальних систем, наголошуючи на аграрній спеціалізації Карпатського регіону з урахуванням тенденцій щодо модернізації способу життя й господарювання в місті та селі. Особливе варте уваги напрацювання дисертантом пропозицій щодо управління суспільно-географічними системами досліджуваного регіону. Зокрема, слід відзначити розроблений авторкою кросмонопроцесорний підхід до математичного обґрунтування й вибору рішень з управління монорозвитком територіальних систем.

Дисертаційне дослідження виконане в рамках реалізації проекту прикладного дослідження за рахунок видатків державного бюджету «Суспільно-географічні тенденції просторової організації туристично-рекреаційної галузі регіону (на прикладі Закарпатської області)» (номер державної реєстрації 0115U000729) та є частиною комплексних наукових тем кафедри туризму і географії Мукачівського державного університету «Суспільно-економічні тенденції розвитку регіону (Закарпатська область); (номер державної реєстрації 0111U002646), «Трансформація туристичної галузі Закарпатської області в контексті збалансованого економічного, екологічного та соціального розвитку» (номер державної реєстрації 0111U002645), «Територіальна організація сфери туризму і рекреації регіону» (номер державної реєстрації 0116U004997).

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, їх достовірність і новизна.

Текст дисертаційної роботи Н.М. Смочко відзначається логічною послідовністю викладу матеріалу, чіткою побудовою наукових положень, обґрунтованістю висновків.

При роботі над дисертацією авторка опрацювала 693 джерела (із них 65 – мовами, що використовують латиницю). В їх числі – ґрунтовні монографічні праці з теорії географії взагалі та суспільної географії зокрема – роботи Ф. фон Ріхтгофена, А. Геттнера, П. Гагтета, С.Л. Рудницького, М.М. Паламарчука, Я.Б. Олійника, М.Д. Пістуна, Ю.Г. Саушкина, О.Г. Топчієва, О.І. Шаблія, К.А. Немця, Л.М. Немець, С.П. Соњка, Л.Т. Шевчук та інших визначних учених,

а також капітальні праці, в яких викладено результати галузевих суспільно-географічних досліджень – роботи з географії регіонального розвитку, АПК, рекреації та туризму В.С. Преображенського, Б.С. Хорева, Д.В. Ніколаєнка, О.О. Любіщевої, М.П. Мальської, П.О. Масляка, К.В. Мезенцева, В.П. Нагірної, Г.П. Підгрушного, В.В. Яворської та інших дослідників.

Новизна представленої до захисту дисертаційної роботи полягає, зокрема, у:

- формуванні нового напрямку суспільно-географічних досліджень – вивчення різновидів територіальних моносистем та процесів їхнього монорозвитку (с. 39 - 98);
- розвиткові поняттєво-термінологічного апарату суспільної географії, зокрема формуванні поняттєво-термінологічних систем, що застосовуються в дослідженнях просторових моносистем (с. 39 - 55);
- виділенні найголовніших ознак монотериторії, аналізі розподілу чинників, що визначають і посилюють моносистемність (с. 75 - 90);
- обґрунтуванні головних положень теорії розвитку просторових моносистем (с. 99 - 149);
- формулюванні суспільно-географічних стратегічних завдань управління монорозвитком територій (с. 372 - 389).

3. Значущість дослідження для науки і практики та шляхи його використання.

Дисертаційна робота **Н.М. Смочко** має вагоме наукове та практичне значення. З одного боку, дисертант зробила важливий внесок в удосконалення теорії розвитку різновидів територіальних суспільно-географічних систем, наголосивши на важливості розгляду складників систем вищого рангу як відносно самодостатніх просторових утворень і, відповідно, запровадивши в суспільну географію поняття «монорозвиток», «моносистема», «монотериторія» тощо. З іншого боку, авторка сформулювала стратегічні завдання розвитку територіальних моносистем та розробила та запропонувала конкретні управлінські рішення, спрямовані на оптимізацію їх функціонування.

Викладені в дисертаційній роботі положення можуть бути використані в роботі профільних департаментів обласних державних адміністрацій, управлінь райдержадміністрацій та органів місцевого самоврядування. Результати дисертаційного дослідження також можуть бути застосовані при здійсненні

наступних наукових розробок при вивченні процесів монорозвитку територіальних моносистем інших регіонів. Розроблені в дисертаційному дослідженні положення також знайшли (й, напевно, ще знайдуть) застосування в навчальному процесі, зокрема при викладанні дисциплін, змістом яких є географія АПК та географічні аспекти рекреації й туризму.

4. Дискусійні положення та зауваження.

Крім вищезгаданих позитивних рис представленої до захисту дисертації, вважаємо за потрібне зупинитися на деяких дискусійних і суперечливих питаннях, зокрема:

- 1) на нашу думку, невдалим є запровадження авторкою поняття «тригер» (с. 75–90) на позначення свідомо керованого людиною чинника; етимологія терміна «чинник» (так само, як і латинського відповідника – «фактор») уже передбачає дію;
- 2) А. Льош не був представником радянської економіко-географічної та економічної школи (с. 76–77);
- 3) дискусійним є трактування паломництва як сегменту рекреаційної моносистеми (с. 86);
- 4) ми вважаємо, що концепція географічного детермінізму не втратила своєї актуальності дотепер, лише фактично трансформувавшись у неогеодетермінізм, відповідно до положень якого вплив природних умов і ландшафтів на людину й людські спільноти здійснюється за посередництва духовної сфери простору; тому не варто обмежувати парадигму географічного детермінізму лише специфіко-структурним етапом становлення суті понять «розвиток», «монорозвиток» (с. 111);
- 5) не варто наголошувати, що саме матеріалістичною діалектикою регулюються «сходинки пізнання» (с. 117); не менш успішно цю та інші функції виконує ідеалістична діалектика Г.В.Ф. Гегеля, в рамках якої, власне, й було встановлено закони єдності й боротьби протилежностей, переходу кількісних змін у якісні та заперечення заперечення;
- 6) невдалим і занадто провокативним, як на наш погляд, є запровадження терміна «суспільно-географічний рельєф» (с. 310); погоджуючись із необхідністю

формування поняття, ним позначуваного, ми вважаємо, що кращим варіантом був би термін «суспільно-географічна картина території»;

7) на нашу думку, як для роботи географічного змісту, в дисертації представлено недостатньо картографічного матеріалу;

8) кількість загальних висновків із дослідження не відповідає кількості поставлених у «Вступі» завдань (11 проти 12);

9) на жаль, робота містить численні одруківки (зокрема, «актуальність нашого суспільно-географічного дослідження» замість «суспільно-географічного дослідження» – с. 29; «Метесте У.И.» замість «Мересте» – позиція №263 у списку використаних джерел тощо).

5. Зміст і завершеність дослідження.

Дисертація складається з анотацій українською та англійською мовами, змісту, вступу, 5-ти розділів, викладених на 320 сторінках, висновків, списку використаних джерел. Робота містить 74 таблиці й 37 рисунків. Список використаних джерел містить 693 позиції. Загальний обсяг роботи дорівнює 484 сторінкам.

У першому розділі викладено теоретичні засади вивчення монорозвитку територіальних систем, зокрема висвітлено зміст категорій «розвиток» і «монорозвиток» у поняттєво-термінологічному апараті суспільної географії (с. 39-55), наголошено на диференціації наукових інтересів і підходів до визначення сутності поняття «монотериторія» (с. 55-62), визначено критерії монорозвитку суспільно-географічних систем різного ієрархічного рівня (с. 62-75), схарактеризовано чинники формування монорозвитку суспільно-географічних систем різного ієрархічного рівня (с. 75-90) та методи дослідження монорозвитку суспільно-географічних систем (с. 90-97).

У другому розділі розкрито науково-теоретичні засади вивчення монорозвитку територіальних систем у сучасному геопросторі, зокрема висвітлено роль хорологічної парадигми в дослідженнях моносистем та окреслено генезу нової парадигми дослідження процесів розвитку та монорозвитку в умовах інформаційного суспільства (с. 99-115), визначено місце монорозвитку в полі дії філософських законів (с. 115-128) та у свіtlі суспільно-

географічних законів і закономірностей (с. 128-139), окреслено значення вивчення сутності монорозвитку в контексті формування теоретичної бази суспільної географії (с. 139-149) та висвітлено суть монорозвитку як латентного процесу в теоріях і концепціях перманентного освоєння геопростору (с. 149-181).

У третьому розділі схарактеризовано процес монорозвитку суспільно-географічних систем в умовах трансформації територіальної системи «Карпатський регіон України», зокрема окреслено підходи до виявлення та визначення територіальних систем монорозвитку в геопросторі (с. 184-199), обґрунтовано атрибути монорозвитку суспільно-географічних систем (с. 199-213), визначено вплив географічного положення та природно-ресурсного потенціалу на формування видів суспільно-географічних моносистем (с. 213-223) та окреслено роль демографічної та соціально-економічної ситуації у монорозвитку суспільно-географічних систем (с. 223-237).

У четвертому розділі проведено аналіз монорозвитку галузевих територіальних систем у структурі Карпатського регіону України, а саме: схарактеризовано монорозвиток аграрних (с. 239-254) і промислових (с. 254-273) територіальних систем, а також спеціалізованих соціальних вузлів в структурі новітнього простору регіону (с. 273-290).

У п'ятому розділі висвітлено проблеми управління поступом суспільно-географічних систем Карпатського регіону з урахуванням різних аспектів їхнього монорозвитку, в тому числі визначено концептуальні основи стратегічного управління монорозвитком (с. 293-312), окреслено засади моделювання монорозвитку суспільно-географічних систем, що становить основу управління ними (с. 312-349), наголошено на необхідності врахування реформи адміністративно-територіального устрою України для визначення стратегій монорозвитку територій (с. 349-372), сформульовано стратегічні завдання управління монорозвитком територій Карпатського регіону та окреслено підходи до їх реалізації (с. 372-389).

Загальні висновки, що закономірно завершують дисертаційну роботу, наведено на 6-ти сторінках. Список використаних джерел включає 693 найменувань і займає 72 сторінки.

Представлена до захисту дисертаційна робота є завершеним дослідженням, авторкою якого поставлено й розв'язано як наукове, так і практичне завдання –

сформулювати теоретичні й методологічні засади досліджень монорозвитку суспільно-географічних систем та окреслити наукові основи управління ними.

6. Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій в опублікованих працях.

Результати дисертаційного дослідження достатньо повно відображені в 67 наукових працях, у тому числі одній одноосібній і чотирьох колективних монографіях, одному (виданому у співавторстві) навчальному посібнику, 21 статті, опублікованій у фахових наукових виданнях України та іноземних періодичних виданнях і виданнях, внесених до міжнародних наукометрических баз Scopus і Web of Sciences, 8 статтях в інших наукових виданнях і 34 тезах доповідей на наукових і науково-практических конференціях. 53 публікації є одноосібними. У публікаціях висвітлено всі основні положення дисертації, які винесено на захист.

7. Ідентичність змісту автореферату і основних положень дисертації. Зміст автореферату ідентичний змістові основних положень дисертації, зокрема її «Вступу» та «Висновкам».

8. Відповідність дисертації вимогам «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника» та нормативних актів ДАК МОН України.

Дисертація **Н.М. Смочко** відповідає вимогам, зокрема відповідних пунктів «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 07.03.2007 р. № 423 щодо дисертаційних робіт, які представляються на здобуття наукового ступеня доктора наук та нормативних актів ДАК МОН України.

9. Загальний висновок.

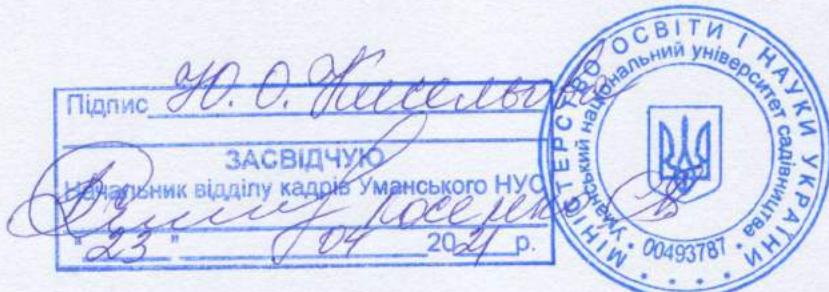
Дисертація **Смочко Наталії Михайлівни** «*Теоретико-методологічні основи монорозвитку територіальних систем України*» висвітлює актуальну тему й має наукове та практичне значення. Вона спрямована на розв'язання важливої наукової й практично значущої проблеми – вивчення сутності, структури й закономірностей функціонування різноманітних територіальних систем як відносно самодостатніх утворень на основі їхнього монорозвитку та обґрунтування зasad управління суспільно-географічними моносистемами.

Дисертація є завершеним самостійним науковим дослідженням, а її авторка **Смочко Наталія Михайлівна** заслуговує на присудження наукового ступеня доктора географічних наук за спеціальністю 11.00.02 – економічна та соціальна географія.

Офіційний опонент:

доктор географічних наук, професор,
завідувач кафедри геодезії,
картографії і кадастру
Уманського національного
університету садівництва

Ю.О. Кисельов

Підпис

ЗАСВІДЧУЮ

Начальник відділу кадрів Уманського НУС

23

04 2021 р.